

PETER HEYLING

Etiopias første evangeliske misjonær

av

P. A. BREDVEI

Før og etter året 1500 foregikk det mange omveltninger.

Boktrykkerkunsten hadde vært kjent i China i over tusen år, men grunnet den muhammedanske muren hadde den ikke kommet gjennom til Europa. Men Gutenberg oppfant den samme kunsten. Og den fikk stor betydning både religiøst og kulturelt.

Så oppdaget Colombus Amerika, og den store kolonisasjonstiden tok til.

Den første epoken av denne tidsperioden ble dominert av to beslektede hendelser: Reformasjonen og religionskrigen.

Reformasjonen hadde blitt forberedt under de foregående århundrer — og religionskrig var ikke noe nytt. Korstogene og den muhammedanske «hellige krig» forteller om det.

Da Luther begynte sitt reformasjonsarbeide, kunne det synes lett for den regjerende keiser, Karl V., å ha brukt sverdet og hålet mot kjetteren, men han kom seg ikke til å gjøre noe før det var for sent. Det var flere grunner for det, men den viktigste var nok redselen for tyrkerne. Tyrkerne var med å redde reformasjonen.

Det tyrkiske velde stod på sin høyde da den mektige Suleiman II regjerte — fra 1520 til 1566. Han hadde bestemt seg til å tvangs-muhammedanisere Europa. Han gjorde en begynnelse da han tok Ungarn i 1526. I 1529 forsøkte han å ta Østerrikes hovedstad, men måtte gi opp.

Da han 20 år senere kom igjen, møtte han et sterkt, forenet Vesterland. Tysklands fyrster, Spania, Nederlandene, Italia — katolikker og protestanter stod side om side for å slå den skrekkelige tyrken. Da Suleiman så den kristne enhet og styrke, våget han ikke å ta opp kampen.

Hans drøm om å underlegge seg Europa gikk ikke i oppfyllelse, men den stadige truselen gjorde at reformasjonen fikk gå sin gang.

Men det var ikke bare i Europa at Suleiman hadde erobningsplaner. Han la hele det nære Orient og Arabia under seg. Egypt falt i 1517. Derfra strakte han seg sørover langs Det røde hav og Det indiske hav. Alle viktige havnebyer, som Suakin, Massawa, Arkito og Zeila ble okkupert. Fra disse steder foretok tyrkerne strandhugg og streiftog langs hele Øst-Afrikas kyst — like ned til Zanzibar. Deres flåte ble en fare for den portugisiske handel på India.

Men de strakte seg også innover Kontinentet, og både politisk og religiøst var deres nærvær i Øst-Afrika en stor fare for Etiopia.

Hele landets kystområde tilhørte da det muhammedanske adalriket, som samarbeidet med tyrkerne. Dette riket og Etiopia lå i stadig krig. Lenge var de tålig jevnbyrdige, men så fikk adalskongen ildvåpen fra Tyrkia — og straks svinget krigen i hans favør. Hans hærfører var da den bekjente Kjevhendte Granj (Granj Muhammed).

Ca. 70 år tidligere hadde en annen stormakt begynt å interessere seg for Etiopia. Det var Portugal. Og menneskelig sett ble dette landets redning. Kongen — Henrik Sjøfareren — hadde utforsket Afrikas vestkyst, og hadde hørt om den afrikanske herskeren Prester Johannes.

Han sendte ut to menn for å finne ham. Den ene ble drept, men den andre — Vovilham — kom seg fram til Etiopia. Keiseren der hette da Beede Maryam. Dette hendte en gang på 1460-tallet.

Da adalskrigen ble mer og mer vanskelig for Etiopia, ble kongen nødt til å sende bud til det kristne Portugal for å be om hjelp. En armenier ved navn Mathæus ble sendt med keiserinne Helena's brev med bønn om hjelp. Hennes sønn, keiseren, var ennå umyndig. Hun ba om flere skip med soldater, nok til å ødelegge både Mekka og Medina og hele det tyrkiske velde.

Først 16. april 1520 kom Mathæus tilbake. Han hadde med seg en portugisisk sendemann, flere katolske prester og en liten hær på noen hundre mann.

Men dette var ikke nok til å knekke adalsfyrsten, som fikk rikelig med tyrkiske våpen. I 1540 ble det derfor sendt en ny henvendelse til Portugal. Hjelpen kom i 1543. Da stod det avgjørende slag ved Isaks Bet i Nord-Etiopia. Muhammed Granj falt og adalene rømte.

Men alt dette var selvfølgelig med til å føre den katolske tro inn i det lukkede kristne land med sin strenge monofysisitiske tro. Og at katolikkene hadde framgang, viser de mange opprør og kriger av religiøs art — som alltid tidligere fulgte i den katolske kirkes spor.

I begynnelsen av 1600-tallet gikk den regjerende keiseren, Sosinos, over til den katolske tro. Det skapte veldig røre mellom folket og ikke minst presteskapet. Det ene opprøret rullet over landet etter det andre.

Under et større slag ble 8 000 opprørere hugget ned. Da keiseren, sammen med kronprinsen, neste dag besøkte slagmarken, sa sønnen til sin far: «Disse menn, som er blitt slaktet ned her, er hverken hedninger eller muhammedanere. De er våre egne landsmenn og undersåtter. Noen av dem er endog våre egne slektninger. Slikt er ikke seier. Det er drap. Hvor mange flere tenker du å drepe? Vi er blitt et ordspråk i munnen på både muhammedanere og hedninger.»

Keiseren svarte ikke. Han gikk bedrøvet og tankefull hjem.

Det ble ingen seiersfest som den katolske biskopen hadde planlagt. Keiseren abdiserte, og kronprinsen kom på tronen under navnet Fasil.

Noe av det første han foretok seg, var å utvise alle de katolske prestene av landet. De som ikke reiste, ble drept. Den siste ordren om utreise ble sendt ut 9. mars 1633.

Under de hundre år som gikk fra reformasjonen til styrkeprøven mellom protestanter og katolikker under 30-årskrigen var evangelisk kristendom blitt satt på mange hårde prøver, men den hadde fortsatt vunnet terreng.

Den katolske kirken hadde forsøkt en motreformasjon gjennom jesuitterordenen. Den hadde satt i gang inkvisisjon og flere steder kvalt den evangeliske kristendom i blod, men andre steder gikk den fram — endog i Tyskland hvor Karl V fra klosteret ba sin sønn Filip II «ikke å forsømme med ild og sverd å utrydde kjetteriet av sine land».

Tross krig og uro var det på den tid vennegrupper som fant sin åndelige næring i Bibelen, og i Luthers, Johan Arndts, Taulers og Thomas á Kempis skrifter. Og gjennom lesningen av disse ble det vakt misjonsinteresse.

I begynnelsen av 1600-tallet bodde det i Lübeck en from og gudfryktig gullsmed som hette Heyling. Han fikk en sønn som i dåpen ble gitt navnet Peter. Han vokste opp og ble en begavet og gudfryktig gutt. Senere studerte han latin, kunst, juss og medisin. Grunnet hans karakter og grundige lærdom underviste han som student barn fra rike og fremstående familier i byen. Men på grunn av krigen reiste han omkring 1628 til Paris og ble der i tre år.

I Paris traff han en av tidens merkeligste personligheter, den navnkjente Hugo Grotius, som da var i landflyktighet. Denne kunnskapsrike og fromme mann ble Heyling til stor hjelp.

Grotius var sønn av borgermesteren i Leiden i Holland. Han begynte på universitetet da han var 12 år gammel og tok juridisk doktorgrad da han var 17 år. 20 år gammel ble han utnevnt til generaladvokat i provinsene Holland og Zeeland. Han var interessert i teologi og skrev flere bøker. Det var på den tid to partier innen den reformerte kirken i Holland. Det ene partiet holdt strengt på predistinasjonslæren, og det andre — det arminianske — forkastet den. Grotius tilhørte det siste partiet. For dette ble han fengslet av fyrst Moritz. Han ble dømt til livsvarig fengsel, men fikk ved sin hustrus hjelp rømt, og slo seg ned i Frankrike. Senere ble han svensk statsborger og dronning Kristine utnevnte ham til Sveriges ambassadør i Paris.

Under sin tid som forfatter skrev han ikke så lite om nødvendigheten av å drive misjonsarbeid mellom hedninger og muhammedanere og utbre den kristne tro.

Da Peter Heyling hadde vært i Paris i 3 år kom han tilbake til Lübeck. Misjonstanken hadde da også begynt å fenge i de små venneklokkene der. Dette passet ham godt, da hans samvær med Grotius hadde gitt ham syn for misjonen.

Snart etter hans hjemkomst ble vennene enige om å utvelge 12 unge menn som misjonærer — og mellom dem Heyling. De skulle gå til Asia og Afrika med evangeliet. Men de fikk ikke selv velge sine felter. Overleveringen fortalte at Kristus delte verden mellom sine 12 disipler, og det samme skulle de nå gjøre.

Peter Heyling fikk Egypt og Etiopia. Ennå hadde ikke noen protestantisk misjonær vært innom Etiopias grenser, og så lenge de katolske misjonærer var der, ville det også vært helt umulig. Men Heyling lot seg ikke skremme hverken av reisen eller de ugjestmilde rykter som kom ut fra landet. Han visste han var kallet av Gud, og ved hans hjelp skulle overvinne vanskelighetene.

Og snart var han på reise for å ta opp de oppgaver Gud og misjonsvennene hadde pålagt ham. Han kunne ikke reise gjennom det katolske Syd-Tyskland, så han tok over Frankrike. Våren 1634 kom han til Paris. Da er ikke Grotius lenger flyktning, men ambassadør, og Heyling kjører i hans ekvipasje forspent to hester, når han skal besøke sine venner.

Så gikk utreisen over Italia og Malta til Aleksandria. Sommeren 1634 kom han til Kairo. Der traff han katolske prester som året før var blitt utvist fra Etiopia. Da de hørte han var en protestantisk misjonær, forsøkte de først å omvende ham og la ham fortsette reisen, men da det ikke lyktes, gjorde de alt for å forhindre ham i å reise videre. De var redd han skulle vinne inngang mellom de etterlatte katolikker i landet.

Heyling var av en noe stille og innesluttet natur, men med sine gode kunnskaper og anlegg for språk fikk han snart inngang mellom folk han var i lag med.

Under sitt besøk i Egypt foretok han en 7-dagers reise til Siut i Øvre Egypt, men da han ikke kunne stanse der, kom han tilbake. Det var en katolsk munk som gjorde det umulig for ham. Han tenkte derfra å komme seg over grensen til Etiopia.

Men så fikk han forbindelse med primas for den koptiske kirken i Egypt, og han ga ham et anbefalelsesskriv til keiser Fasil i Etiopia. Det var den jakobinske (armenske) biskopen som formidlet denne skrivelsen. Men disse forbindelser skapte vanskeligheter for Heyling. De katolske prestene spredte nemlig ut det rykte at han hadde antatt den aleksandrinske tro og latt seg omskjære.

Hele tiden forberedte han seg på å reise videre. I Kairo lærte han seg så pass arabisk at han kunne føre en samtale på dette språket uten tolk.

Hans tanke var å følge med den nyutnevnte koptiske erkebiskopen som snart skulle reise til Etiopia. Her er hva han skriver til sin venn Grotius 20. august 1634:

«Hva jeg i mitt forrige brev skrev om det etiopiske riket, er helt riktig. Etter den romersk-katolske keiser Sosinos' død for to år siden, har hans sønn Fasil besteget tronen. Allerede første regjeringdagen utstedte han en proklamasjon at alle katolske prester innen ti dager skulle forlate landet, og at alle etiopere skulle vende tilbake til sine fedres tro. For snart to år siden sendte han en deputasjon hit til Egypt. Han ba den aleksandrinske kirken om en ny erkebiskop, som de bruker i Etiopia. Men grunnet sendemannens utroskap lyktes det ikke. Nå har det derimot kommet en ny deputasjon for å hente en erkebiskop. Når den reiser tilbake, vil jeg reise sammen med den.»

Reisen i lag med erkebiskop Markos tok til i oktober samme år, men når de nådde fram til Etiopia, vet en ikke. Hovedstaden var den gang i Gondar i Nord-Etiopia. Den var blitt grunnlagt to år før av den nye keiseren.

Heyling ble meget vel mottatt av keiser Fasil. Hans gode kunnskaper og velvalgte gaver kom meget godt med. Han fikk et hus ikke langt fra slottet, og der begynte han klinikk og skole. Han ble så vel anskrevet at det ble ansett for en stor fordel å la sine barn få undervisning hos ham. Han kunne lett ha blitt rik, om han hadde tatt imot alt som ble tilbudt ham, men han avsto bestemt å ta imot gaver. Ble han en og annen gang tvunget til å ta imot, delte han det ut til de fattige omkring seg.

Han levde et meget enkelt og spartansk liv. Dette var alminnelig kjent og vel omtalt mellom folket.

Alle hans gode egenskaper kunne ikke skjules og kom også keiseren for øre. Han ble en høyt ansett mann ved hoffet og fikk endog forskjellige statsoppdrag. Han gjorde alt så vel at keiseren ba om å få adle ham og gi ham en adelsmanns lønn. Han gikk med på det og fikk et fint hus i utkanten av byen. Stedet hette Ghenete Kristos (Kristi Paradis). Han ble også overtalt til å gifte seg med en prinsesse, antakelig keiserens egen datter.

Heyling delte sin tid mellom misjonsarbeidet og statsanliggender. Han oversatte Det nye testamente til amharisk (det etiopiske språk). Denne oversettelsen ble meget vel omtalt av en etioper ved navn Abba Gregorius, som i 1647 traff Heyling. Han nevner at Heylings oversettelse av Johannes evangelium ble vel mottatt mellom folket og flittig lest. (Bibelen var før bare på det døde kirkespråket geez, som folket ikke forstod.)

Hans arbeide i Etiopia ble kronet med stor fremgang, og det var ikke få som gjennom hans undervisning fant fram til frelsens vei. Men det var — som alltid ellers — også anstøtstener for evangelisk kristendom i Etiopia. Det er særskilt tre ting som kan nevnes: Maria-tilbedelsen, helgen-tilbedelsen og fasten. Det påstås av katolske historieskrivere at det var Heylings innstilling til disse ting som gjorde at han ble utvist av landet. Og de kan også berette om hans ankomst til Suakin ved Det røde hav. Der falt han i hendene på den tyrkiske pashaen som tok både hans liv og eiendom.

«Du er helt sikkert en tyv,» sa han til ham. «Jeg har sett deg passere forbi her for noen år siden forkledd som en fattig munk, og nå kommer du tilbake nedlesset med gods.»

Han ble halshugget der i 1647.

Men det finnes også en annen og mer antakelig beretning om Peter Heylings slutt. Den før nevnte Abba Gregorius har i et brev til Job Ludolf fortalt at Heyling ennå var i Etiopia i 1652, at han hadde stor fremgang i sitt arbeid og var elsket av alle. På en reise ble han til slutt drept av arabiske røvere (antakelig slavejegere). Hvor hans ben hviler i ørkensanden, vet bare Gud.

Ifølge Hagenbacks «Fra den kristne kirkes historie» skal Heyling først ha blitt utvist under keiser Fasil's sønnesønn, keiser Adjam Seged, i 1680. Dette synes mer sannsynlig.

Merkelig nok er det mest Heylings bitreste motstandere, jesuittene, som har spandert mest blekk på ham — og også kastet mest skitt på hans navn, så vi må gå ut fra at hans livsverk har vært betydelig.

Stoffet til denne artikkel er vesentlig hentet fra Anton Jönsson: «Brytningstider i Etiopia» (Sällskapet Bibeltrogna Vänner, Julkalender 1951); men også følgende kilder er benyttet: Margery Perham: *The Government of Ethiopia* (London u. å.); David Mathew: *Ethiopia* (London u. å.); A. H. M. Jones og Elizabeth Monroe: *A History of Abyssinia* (Oxford 1935) og De Lacy O'Leary: *The Ethiopian Church* (London 1936).